

kritikusok stílusában szólva — az «üdvöskéje». Reménytelenkedő korszakaiban többnyire innen kapott egy-egy jóhatású injekciót; ilyen volt Az ügyvéd és a férje, ilyen az Én és a hűgom is. Most legutóbb megint olyan viszonyok álltak be, melyek között a csodaszor újra esedékessé vált. Elő is vették a legfrissebb dózist, a *L'amant de Madame Vidal-t*, mely a szerzőnek afféle testreszabott munkája: főszerepeit magának meg feleségének, Popescu Elvirának írta. A szerepek eléggé mulatságosak, de a darab maga kevésbbé. Leleménye nem valami gazdag s főleg nem nagyon új. Magyar címe, a *Haragszom rád!* úgy értendő, hogy Vidalné felületes gyanú alapján ellenjátékot kezd hűtlennek vélt jámbor férjével szemben, de a játékot nem tervezi komolylnak, szigorúan üzleti alapokra helyezi s csak rémítgetni akar vele. De az ördög nem alszik: a szerződötetett udvarló szerződésén felül is helytáll magáért, s mikor a hazaérkező férjről kiderül, hogy mind e bonyodalmakra semmi igaz okot nem szolgáltat, nem marad egyéb hátra, mint buzzón helybilitenni a «status quo anté»-t. A darab legvégén a túlbuzgó fiatalasszony néhány szentimentális mondata mintha mélyebb távlatot akarna adni az ügyecskének, de ezt igazán nem kell nagyon komolyan venni, ez a szerzőnek csak a tollából szaladt ki, nem a lelkéből.

Érdeklődésünket jócskán lefokozta az a körülmény is, hogy a Vigszínház elmúlt évadáának egyik sikeres újdonsága, a Deval-féle *Ónagysága brangyala* szakasztott ezt a témát dolgozta fel — jobban, több és a frissebb ötlettel. S mi nem vagyunk elragadtatva a darab fordítójától sem, ki — valami szívós balhiedelemnek hódolva — nagyon is pesties nyerseségekkel vélt a szerzőnek segítségére lehetni. Miért kell a francia darabokat rendre tenyeres-talpas «átköltés»-ben megkapnunk? A mi közönségünk sohasem idegenkedett a francia konyhától, ez pedig a fokhagymát a sült höz épen csak hozzáérteti, — nem süt belé egész gerezdeket...

Magay Margit Vidalnéja szellemes, kitörően vidám, de eszközeiben finom és választékos alakítás. Az ő játékményének és hangnemének kellene érvényesülnie az előadás minden mozzanatában. Sajnos, a többiek messze maradnak mögötte. Gózon kedvvel játszik, de megint olyan alakot bíztak

rá, melyben a készből kell élnie. Kár őt erre a területre erőszakolni, mikor nem egyszer megmutatta, hogy külön is telnek tőle. Delly is veszedelmes ismétli magát, s hozzá még valami szembetűnő egykedvűséggel. Hovatovább mintha csupán szerződésében vállalt fellépési kötelezettségének kívánna eleget tenni, pedig becsúgy és kényelemszeretet mégsem édestestvérek. Székely Gizi jól beszél és kellemesen mozog, az ő játékából egyelőre csak az egyénibb vonások hiányoznak.

Rédey Tivadar.

Magyar színpadi siker Milanóban.

Irodalmunk külföldi térhódítását a megalázó békekötés nemhogy megakadályozta volna, inkább elősegítette. Nagy árat fizettünk érte, de nemzeti létünk s ennek legkülönb megnyilatkoztatója: nemzeti irodalmunk belekerült Európa érdeklődésébe. Siralmas ügyünknek önzetlen barátai akadtak, szavunkat, ha az elfogultsággal megértetni nem mindig képesek is, legalább hallhatóvá teszik. Irodalmunk szava is messzebbre eljut, mint korábban, s ránk nézve ez a fontos, mert ahová ez a szó eljut, ott helyt is áll magáért. Olaszország nemcsak politikai törekvéseinket figyeli barátságos érzéssel: szívesen ad helyet és szót költészetünknek is a könyvkiadásban és a színpadon. A Napkelet legutóbbi füzetében ismertetés volt olvasható a milánói Alpescönyvkiadócégnak ránk nézve sokatígérő vállalkozásáról, a *Scrittore ungheresi* című sorozat megindításáról. Benne egyelőre Tormay Cecile, Herczeg Ferenc és Bethlen Margit könyvei kerültek az olasz olvasóközönség elé. Azóta kezünkbe jutottak azok az olasz újság-számok is, melyek e kiadványokkal egytől-egyig igen részletesen, nagy méltánylással és folytatást váró érdeklődéssel foglalkoznak. Bethlen Margit kézzel a *Le favole della città triste* kibocsátása után első drámai alkotásával is megjelent az olasz színpadon, hol előtte a sorozat egy másik írója, Herczeg Ferenc már osztatlan és tartós sikereket aratott. A milánói Arcimboldi-színház intím nézőterén folyt le az író *Szürke ruha* című színművének a magyar előadást megelőző bemutatója, színházi nyelven: «Urauführung»-ja, március hó 14-én; a darab olasz címe: *L'abito grigio*.

A bemutatónak már első híre nagy érdeklődést keltett, az olasz sajtó rendre

helyet adott a szerzőről írt cikkeknek, a vele folytatott interjúknak. A milánói «Il Popolo d'Italia» egy héttel a première előtt *La contessa Bethlen scrittrice di teatro* címmel Budapestről kelteztet, az írónővel folytatott hosszú beszélgetést közölte, melyből mi is sok újat és érdekeset tudhatunk meg; így többek közt azt, hogy a bemutatóra váró darab a szerzőnek már harmadik színpadi munkája, a három közül egyet, mely Könyves Kálmánról szólt, könyörtelen önkritikával maga ítélt pusztulásra, egyet pedig a vak véletlen: ennek kézírata megfoghatatlan módon elkallódott. Ez az utóbbi szimbolikus színpadi játék volt, a címe: *Cserebogár*. A harmadik, *Szürke ruha* című drámáról pedig az írónő a beszélgetés során elmondta, hogy ötletét novelláinak egyikéből, a *Ruhák* című pszichológiai rajzból merítette, melyben a férj halott feleségének szekrénye előtt merengve, annak elárvult ruháinál faggatózik házasetük homályos, többé soha nem tisztázható mozzanatai felől.

Hogy ebből a magból a szerző milyen színpadi művet sarjasztott, arról egyelőre — míg a Vígyszínházban a darab eredetijével is meg nem ismerkedünk — szintén csak az olasz sajtóból tájékozódhatunk. Előttünk vannak a számottevőbb lapoknak az első előadásról írt beszámolói. Ezekből adunk az alábbiakban töredékes mutatványt. E bírálatok két irányban is lekötik érdeklődésünket: belőlök valamelyes képet alkothatunk magáról a darabról s egyúttal kihalljuk annak az olasz irodalmi világban ébresztett visszhangját is.

Legrészletesebb recenziók természetesen a milánói lapokban találhatók. Ezek közül a «La Sera» helyesli, hogy a darab az Arcimboldi-színházban került előadásra, az intim lelki eseményeknek ez a finom rajza valóban bizalmas környezetet kíván. «Bethlen Margit az az író, ki az emberiséget szomorúságtól fátyolos szemmel nézi, remegve sejtí meg az emberi lélek törékenységét, mélyébe akar annak hatolni, de azzal az elfogódottsággal közeledik hozzá, hogy többet, borzalmasabbat, homályosabbat tudhatna meg, mint amit sejtet s valódi női delikatesszel a szellemi problémáknak mintegy a virágait szedi le.»

A bírálat abban összegeződik, hogy a színmű «intenciójában és kifejezésében előkelő munka». Ehhez a cikkhez mellékelve van két fényképfelvétel is,

az egyik a szerzőt ábrázolja műve fordítóinak — Borgomanerinek és Ballának — társaságában, a másik a darab egyik jelenetében a három főszerep tolmácsolóját, Urbani kisasszonyt, Rizzit és Lombardit mutatja be.

A «L'Ambrosiano» A. F. jegyű színi-bírálatára nincs minden kuriózum-érdekesség nélkül, különösen bevezető része, mely Bethlen Margit művére az irodalmi milió-elméletet alkalmazza — némi geográfiai kisfklással. Szerzője hazánkban nyilván nem járt, ennél fogva, mikor a darabban mindenáron «couleur local»-t keresne, az esik meg rajta, hogy voltaképp — a darabból következtet vissza annak termőhelyére. Így azután egy kissé túlságosan is északra helyeződünk, erősen skandináv szomszédságba. Mindenesetre nem egészen hiteles okfejtés. Ime: «Az éghajlat teszi, melyben a magyar hölgy művésze született, hogy az: különleges és beteg varázsu művészet; a jeges széli szürke egék édes mélabúja, az északi szél fúvására borzolt kékvíz, nagy folyókkal ékes tájképek szomorúsága, a kopár hegyek, a száraz és lombtalan fák sora, a nagy puszták, amelyeken a magyar paraszt éneke a saját életét ünnepélyes és megbékélt kétségbeesés ritmusába zengetve hangzik fel. Nem egyéni tulajdonsága ez az írónak, hanem az északi művészet általános vonása... Nora és Hedda Gabler ugyanennek a klímának szülöttei...»

De mikor éghajlati magyarázgatásból szerencsésen kibontakozik, ez a bíráló is feljegyez néhány olyan észrevételt, melyről — a többi kritikával való egybevetés alapján — fel lehet tenni, hogy csakugyan a lényeg körül jár. Ezek — az északi szél s a kopár hegyek segítségül hívása nélkül is — alighanem a színmű elevenére tapintanak. A darab tartalmát szerinte alig lehet elmondani, mert egész értéke és szépsége az érzések éles analizisében van. «A szenvedések és szenvedélyek analizisében bontakozik ki Bethlen grófnő elsőrendű költői egyénisége. Dialógusa finom célzásokkal és halk jelzésekkel halad előre. Minden vágás rejteket értelmet takar, indirekt módon kimondott érzéseket, szavainak jóformán nincsen testük s a misztikus levegőtől megzavart szereplők szájából úgy törnek elő bizonytalanul, mint félhangon elrebegett, soha egészen ki nem ejtett igék. Az írónő inkább szuggerál, semmint elbeszél; szuggerálja azt, aki hallgatja az értelemnek ezt a

tökéletes fokon álló kihámozását, melynek során lassan-lassan a beszélgetés tekervényeiből kibontakozik ezeknek a szenvedő lelkeknek szomorú drámája... Ez a raffinált, finom és diszkrét művészet kevesek megértésére számít.»

A nálunk legismertebb olasz újságnak, a «Corriere della Sera»-nak «Corriere Teatrale» című rovatában a bemutatóról referáló r. s. jegyű kritikus — habár más fogalmazásban — lényegileg ugyanezt mondja. A mű tartalmának hosszas ismertetése után így folytatja: «A legszubtilisabb lelkiállapotok rajzát mutatja be a darab... Itt minden szónak rejtett értelme van, valami kifejezhetetlen intimitásra való célzás, melyet az író nem akar egészen kimondani, műve csupa sejtetés és előérzet. A kifejezés mindig indirekt; ahelyett, hogy átlátszóbbá tenné, inkább növeli, de szuggesztívebbé is teszi a szenvedélyek és szenvedések homályát. A fejlesztés művészileg és pszichológiailag kitűnő: de minden cselekményt a lelkek kifürkészhetetlen mélységeibe vet. Csupán a beszélgetések szövődékéből kell kiviláglania annak, hogy ezek fluktuáló felszíne mögött távoli viharok sűrűsödnek. Innen származik a színezésnek bizonyos letompított-sága. Jobbára azt tapasztaltuk, hogy a dialógus érdekesebb, mint aminőnek első benyomásra látszott, ha utóbb visszagondolunk rá, s rekonstruálva az elszállt érzelmek színetét is, lassankint egyre gazdagabb elemeket fedeztünk fel bennök. Ha ez hiba: előkelő hiba. A vígjáték s annak pszichológiája a tiszta szigor jegyében fogant, emberi gyengédsége mélyen melankólikus és költői. Nagy figyelemmel hallgatták, mint olyan művész munkáját, aki csupa pietás, érzékenység és áhitat».

Figyelmet érdemel a «L'Italia»-nak «Cronache Teatrale» rovatában közölt, M. A. aláírású, terjedelmes bírálat is. Ennek lényege ez:

«Uri finomság vezeti a szerzőt, a hol elmés, hol ötletes költészetnek üde vénája, egy finom kéz gyöngédsége, olyan kézé, mely biztos a maga művészi céljának kitűzésében s e művészet határainak megvonásában... Klára történetét nem úgy hallgattuk, mint valami folyamatban levő cselekvést, mely az embert annál fogva ragadja magával, ami benne ismeretlen és váratlan, nem is a színpadi játék kedvéért, amely itt kifejlődik, el-elbúvik s a talányok egymásra-következésébe igaztja

a kíváncsiságot, hanem mint egy elbeszélést, igazi novellát, mindennapi történetet, amely éppannyira mindennapi, mint amennyire fájdalmas s amelyet gyakorlott, főként pedig szenvedélyesen résztvevő mesemondó beszélt el. A mesemondó hangjában nagy és mély melankólia bujkált, időnkint egy mélabús mosoly tűnő visszhangja szólt meg, olykor-olykor határozottabb csendéssel s rá — talán azért, hogy a megilletődés ellen védekezék — valami mérsékelt tréfás hangot borított, egy elmés és nyílt lélek köntösét. Annyira intenzív módon elevenült meg a cselekvény, hogy a személyek — azon mértékben, ahogy a szó cselekvésre, vagy a mozdulat kijelentésekre sarkalta őket — fokról-fokra testet nyertek: az adott pillanatban kiléptek az elbeszélés keretéből és azon vették észre magukat, hogy a színpad keretében cselekszenek. Ez nem annak allegóriája, hogy hogyan alakult át színjátékká Bethlen Margit egyik elbeszélése, hanem hűséges feljegyzése a néző benyomásainak, aki az elbeszélő szándékban, mely eleitől fogva megnyilvánult, meglátta: miként kap ez az elbeszélés fokként árnyékok, miként válik egyre plasztikusabbá, hogyan költözik bele mozgalmasság, míg el nem érkezik a megtestesítő intuícióig. A színházi estének legelevenebb s legelragadóbb gyönyörűsége éppen az volt, hogy vele egy nemesen gyöngéd, odaadó és szeretetreméltó lélek nyilatkozott meg előttünk.»

A milánóiakon kívül beható megbeszélések olvashatók a turini lapokban is. Ezek közül a «Gazzetta del Popolo» különösen a darab harmadik felvonásának erős drámaiságát emeli ki nagy nyomatékkal, a «La Stampa» kritikusa pedig — megemlékezvén Bethlen Margit novellás kötetéről és meséiről, melyek olasz nyelven is nagyon elterjedtek és többszöri kiadást értek — «költői és illatosan színes» darabnak mondja a *Szürke ruhá-t*. Tárgyát szerinte sem könnyű elmesélni, ha nem akarjuk megkockáztatni, hogy elrontsuk. Különösen a három szereplőnek legelső közös jelenetét tartja briliánsnak, színporkázóan szellemesnek. A szereplők közül pedig legjobbnak a férj, Béla alakját, benne egyszerű szereplőnél többet, valóságos szimbólumot lát: a derék ember szimbólumát. Választékosan költői és gyöngéd munka az egész darab, színpadi szempontból is nagyon kiváló és jó hatású a szerkezete.

Az érdeklődés a bemutató után sem

lohadt le. Az előadást megismételték s a szerzőt — most már az estéből merített benyomásai felől is vallatóra fogva — újabb interjúkban szólaltatták meg. A «L'Italia» március 17-én *Confessioni di Margit Bethlen* címmel hasábokon át közli Luciano Berrával folytatott beszélgetését. Ebben szeretettel szól álom-é mesevilágának alakjairól, e remegő nőalakokról, lelkének e «virágjai»-ról, «melyek kinyílnak és miszteriózus szavakat mondanak a jövőendő napokról». Meggyónja azt is, hogy a *Szürke ruha* bemutatójától nagyon félt, mert Kláráját (ez a darab hősnője) végtelenül szereti, sorsát heves szenvedéssel élte át. De aggódott: mások is így fogják-e szeretni? Boldog, hogy megértette a közönség, mint ahogy a színészek is úgy megértették, mintha csak vele együtt írták volna a darabot.

Az olasz lapok, melyeket itt átböngészünk, lezajlott esemény krónikái. Velők egyidőben a magyar újságok már a *Szürke ruha* hazai bemutatóját hirdetik. Az írónk aggodalmait talán most megújulnak — hiába, ez már velejár minden premiére-rel. Hanem a magyar színházi közönség s a magyar színjátszás egy nemzeténél sem alábbvaló: értéket itt nincs mitől féltünk. Bethlen Margit szubtilis művésze itthon is mindig megértésre és szeretetre talált, első színpadi jelentkezését is majd nyilván ez a megértés és szeretet fogadja.

D. V.

Képzőművészeti szemle.

Perlrott Csaba Vilmos kiállítása. Az a ma már férfikora javában álló festői nemzedék, amely a nagy magyar impresszionistákra következett, nehéz lelki küzdelmeken esett át. A naturalizmus iskolájában nőtt fel, tőle nyerte élményeihez a kifejezési módokat, az ifjúság annyira döntő első formabenyomásokat. És ime, egyszerre egész Európán végigsüvöltött a posztimpresszionizmusból támadt expresszionizmus szele, amely a fiatal generáció legtehetségesebbjeinek lelkét rögtön magával ragadta. Ezek a fiatal művészek rájöttek arra, hogy amit addig tanultak, csupán egy ujonnan kifejldött hagyomány ismételtetése, de nem lelkük legbelsejének megnyilatkozása. Mégis a szabadulás a kora ifjúságukban megtanultaktól nem volt könnyű, a naturalizmus légkörében való nevelkedés majdnem kitorúlhetetlen bélyeget nyomott rájuk. Ezenkívül baj

volt az is, hogy az új kifejezésmódok nyelvét sem ők maguk alkották, hanem szinte készen kapták a külföldön, vagy a külföldről: az átalakulás tehát ismét csak eltanult és nem szervesen a lélekből fakadó volt. Ennek tulajdonítható az, hogy a mi expresszionistáink egy része míg egyfelől sehogys sem tudott kiszabadulni a naturalizmus béklyóiból, másfelől gyakran igazi lelki átélés híjával jelentkező túlzásokkal lépett elének.

Az impresszionizmus és a térbeli elhelyezkedést, a testek struktúráját jobban hangsúlyozó és némely vonatkozásokban egészen az expresszionizmusig fejlődő törekvések között ingadozott egész művészi pályáján Perlrott-Csaba Vilmos is. Az impresszionista naturalizmuson nevelkedik, de már korán elégedetlen vele, megismerkedik a kubizmussal, majd Matisse és Cézanne művészetével. Ekkor nyomban stilizálni kezd és sürűn zsufozó festői módját, harsogó színeit a kubizmus absztrakt formáiba kényszeríti. A felületeket élesen határolódó síkokra tördeli, eljut a térbeli elhelyezkedés erősebb hangsúlyozásáig, de alapjában mégis csupán naturalista látási élményeket szorít rájuk nem illő formákba.

Tehetséges festő létre azonban hamarabb megszabadul ezektől a modorosságoktól és Cézanneon nevelkedik tovább azzá a nyugodt művésszé, aki ma a Tamás-galériában bemutatkozik. Megszabadult a közvetlen látási élményben való naturalista duskálástól, de attól is, hogy a nála csak modoros kubizmus formáiba szorítsa mondani valóját. Mai csendeletei lehiggadt, mély csengésű zenéjükkal messzire eltávolodtak az egykori rikítóan harsogó szín és vonalbeli hangsúlyoktól. Ma is zsufoaltságra hajlanak, ma sem ismerik eléggé a legkevesebb eszközzel elért legnagyobb hatás módját. Mindamellett nyugodt erővel felfokozott, vagy lecsökkentett tárgyiasságukkal a valószínűleg erős művészettel transzponált képét adják.

Heyer Arthur kiállítása. A Nemzeti Szalon összes termeit megtöltötte Heyer Arthur kiállítása, amelyben közönségünk jókora részének nagy öröme telt. A Németországból ideszármazott Heyer legszorgalmasabb festőink és kiállítóink közé tartozik, aki évtizedek óta szakadatlanul ismételteti angoramacskákat ábrázoló képeit. Kutyákat és egyéb állatokat is fest, mindezt rendszerint abban a zsánerképszerű beállít-